

Workshop Vliegend hert

Een kleine twee jaar geleden is de ‘European stag beetle group’ in het leven geroepen, teneinde meer samenwerking en uitwisseling te bewerkstelligen tussen de verschillende personen en instituten die onderzoek doen naar het vliegend hert en ook beter zicht te krijgen op de status van deze soort op Europese schaal. De drijfveer hierachter is de internationale beschermde status van deze soort middels de Habitatrictlijn en de verplichting van de verschillende lidstaten van de Europese Unie onderzoek te doen naar de status van deze soort en hierover te rapporteren aan Brussel.

Begin 2008 was er een bijeenkomst in London. Een van de initiatieven die hieruit voortkwam was het vullen van een speciale aflevering van het Journal of Insect Conservation, geheel gewijd aan het vliegend hert. Hier is niet erg veel gevolg aan gegeven, maar er is, naast enkele losse artikelen, wel een gezamenlijk artikel geschreven over de ‘bionomics and

distribution’ van het vliegend hert in Europa. Om een verdere samenwerking te bevorderen is er een tweede bijeenkomst georganiseerd hier in Leiden, op 5 december jl. Ondanks het selecte gezelschap van slechts negen was het goed te horen waar de verschillende personen mee bezig zijn qua onderzoek en met name de discussies waren erg stimulerend. De aanwezigen waren Luca Bartolozzi (Italië), Alessandro Campanaro (Italië), Silvia Cortellessa (Italië), Koen De Gelas (België), Colin Hawes (Engeland), Marcos Mendez (Spanje), ondergetekende, Eva Sprecher-Uebersax (Zwitserland) en Arno Thomaes (België). De voordrachten bestonden uit de onderwerpen: Phylogeography of *Lucanus cervus* (A. Thomaes), Molecular taxonomy of *Lucanus* in Italy (A. Campanaro), Conservation in the Netherlands (J.T. Smit), Radio-telemetric monitoring (C. Hawes) en *Lucanus cervus* in Art and Mythology (E. Sprecher-Uebersax).

John T. Smit

Publicaties

Besprekingen door Roy Kleukers (RK), Menno Reemer (MR) en John Smit (JT).

Publicaties EIS-Nederland

Bouwman, J.H., V. Kalkman, R.P.J.H. Struijk, K. Huskens, A. Baaijens, W. Klein & B. Koese 2009. Beleidsmonitoring OBN-fauna 2008 in Staatsbosbeheerterreinen in Noord-Brabant en Zeeland. – VOFF, Nijmegen.

Bouwman, J.H., H.H. de Vries, M. Reemer, V.J. Kalkman, J. Noordijk & R. Vermeulen 2009. Bedreigde insecten van Noord-Brabantse stuifzanden. – De Vlinderstichting, EIS-Nederland & Stichting WBBS.

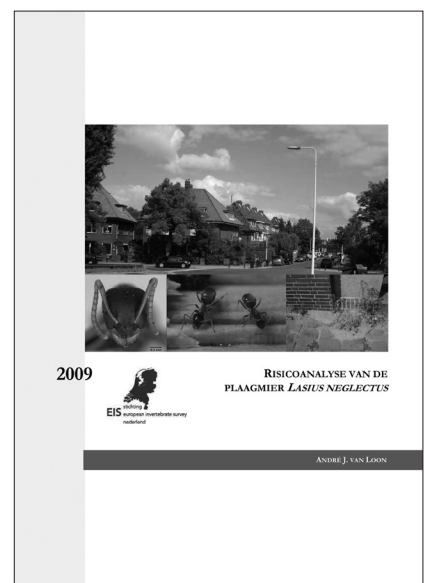
Koese, B. & J.G.M. Cuppen 2009. De gestreepte waterroofkever *Graphoderus bilineatus* in Zuid-Friesland: verspreidingsonderzoek 2009. – EIS-Nederland, Leiden.

In diverse eerdere EIS-rapporten werd verslag gedaan van verspreidingsonderzoek naar de gestreepte waterroofkever, een soort van de Habitatrictlijn. Met dit rapport komt vermoedelijk een voorlopig einde aan deze reeks, aangezien de verspreiding nu tot in behoorlijk detail bekend is. [MR]

Loon, A.J. van 2009. Risicoanalyse van de plaagmier *Lasius neglectus*. – EIS-Nederland, Leiden. 30 p.

Het verhaal van *Lasius neglectus* is merkwaardig en doet de naam van deze mier eer aan (*neglectus* = verwaarloosd, over het hoofd gezien). Deze van oorsprong vermoedelijk Aziatische soort werd pas in 1990 onderscheiden van andere *Lasius*-soorten en in de loop van de jaren 1990 tot op heden werden in steeds meer Europese steden geïntroduceerde populaties aangetroffen, onder meer ook in het Vlaamse Gent. Naar aanleiding van berichten over *Lasius neglectus* als mogelijk plaaginsect gaf het Team Invasieve Exoten opdracht aan EIS-Nederland om uit te zoeken in hoeverre de kans bestond dat deze soort zich in Neder-

land zou vestigen. Uit dit onderzoek blijkt nu dat de soort al in minstens vijf verschillende gemeentes voorkomt en dat de introductie in een aantal van deze gevallen al in de jaren 1960 moet hebben plaatsgevonden. [MR]

Roos, M. & M. Reemer 2009. De moshommel *Bombus muscorum* in Zuid-Holland. – EIS-Nederland, Leiden. 26 p.

Als een van de weinige bijensoorten heeft de moshommel een plaatsje veroverd in het Leefgebiedenbeleid van het Ministerie van LNV. Het is dan ook een sterk afgenomen, bedreigde soort. In Zuid-Holland resteren nog vier populaties in buitendijkse gebieden in de delta. EIS-Nederland heeft in 2008 en 2009 dankzij een subsidie van de Provincie Zuid-Holland wat aandacht aan deze populaties kunnen besteden. Dit rapport bespreekt de stand van zaken in de betreffende gebieden en geeft praktische adviezen voor het beheer ervan. [MR]

Overige publicaties Nederland

- Achterberg, C. van 2009. Can Townes type Malaise traps be improved? Some recent developments. – *Entomologische Berichten* 69: 129-135.
- Anonymus 2009. Leuke waarnemingen 2008. – *Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV* 29: 13-16.
- Beenen, R., J. Winkelman, F. van Nunen & O. Vorst 2009. Aantekeningen over Chrysomelidae (Coleoptera) in Nederland 9. – *Entomologische Berichten* 69: 9-12.
- Beers, H. 2008. *Nomada leucophthalma*. – *Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV* 28: 39-40.
- Binnendijk, E. & J.A.J. van Mil 2009. De ecologische toestand in het Gelders-Nierskanaal. – *Natuurhistorisch Maandblad* 98: 101-107.
- Boer, P. 2009. Blauwwrat (*Aegeritella superficialis*) op bosmieren (Formicidae) in Nederland. – *Entomologische Berichten* 69: 116.
- Boeren, J., E. van Asseldonk & G. Verschoor 2009. Nachtvlindermonitoringsproject Limburg. – *Natuurhistorisch Maandblad* 98: 55-57.
- Blacquièrè, T. 2009. Visie bijenhouderij en insectenbestuiving. Analyse van bedreigingen en knelpunten. – Wageningen UR, Plant Research International.
- Blommers, L.H.M. 2009. Het kweken van bladwespen (Hymenoptera: Symphyta). – *Entomologische Berichten* 69: 101-110.
- Boumans, L. 2008. De biologische klok van *Tipula confusa*. – *De Vliegenmepper* 17 (2): 11.
- Boumans, L. & J.W. van Zuijlen 2008. Beide geslachten van *Palloptera scutellata* (Pallopteridae) ontpoppen zich in het najaar. – *De Vliegenmepper* 17 (2): 9-10.
- CBS 2009. Landelijk verspreidingsonderzoek 2008. Kwaliteitsrapportage. – Centraal Bureau voor Statistiek, Den Haag.
- CBS 2009. Landelijke natuurmeetnetten van het NEM in 2008. Kwaliteitsrapportage NEM. – Centraal Bureau voor Statistiek, Den Haag.
- Cupedo, F. 2009. *Eremodrina gilva* (Lepidoptera: Noctuidae) nu ook in Nederland aangetroffen. – *Entomologische Berichten* 69: 211-213.
- Cuppen, J.G.M. & B. Drost (red.) 2009. Entomofauna van de noordelijke Achterhoek. Verslag van de 163^e zomerbijeenkomst te Vorden. – *Entomologische Berichten* 69: 169-194.
- Diemen, A. van 2009. Wespen en bijen op vliegbasis Gilze-Rijen in 2006-2008. – *Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV* 30: 47-49.
- Docters van Leeuwen, W.M. 2009. Gallenboek, Overzicht van door dieren en planten veroorzaakte Nederlandse gallen. – KNNV Uitgeverij, Zeist. Herziene vierde druk door H. Roskam. ISBN 9789050112956. 49,95 euro.
- Een levenswerk van de coördinator van de EIS-werkgroep gallen, Hans Roskam. Hij heeft het boek van Docters van Leeuwen uit 1982 volledig geactualiseerd en voorzien van fraaie foto's. Dit boek zal een enorme stimulans zijn voor de gallenstudie in Nederland. [RK]
-
- Drost, B. 2009. Notities over de Nederlandse status en de Europese verspreiding van *Gyrinus natator*, *G. colymbus* en *G. urinator* (Coleoptera: Gyrinidae). – *Entomologische Berichten* 69: 136-141.
- Eck, A. van 2008. Verslag van het Dipterawekend 16-18 mei 2008 in Ter Apel. – *De Vliegenmepper* 17 (2): 12-17.
- Ent, L.J. van den 2009. Zweefvliegen uit de omgeving van Malden (Gld.) in de periode 1999-2008. – *De Vliegenmepper* 19 (1): 5-9.
- Eichhorn, K.A.O. & L.S. Eichhorn 2009. Tuimelaars in een zoetwateraquarium. – *Natuurhistorisch Maandblad* 98: 37-38.
- Ernst, W.O. 2009. Knobbiesmotje (*Glyphypterix schoenicolella*) en knobbies (*Schoenus nigricans*) (Lepidoptera: Glyphipterigidae). – *Entomologische Berichten* 69: 142-149.
- Geraeds, R.P.G. 2009. De gaffellibel langs de Vlootbeek. – *Natuurhistorisch Maandblad* 98: 121-125.
- Goudsmits, K. 2009. De larvenhabitat van *Sphegina elegans* (Schummel, 1843) (Diptera: Syrphidae) in het Bunderbos. – *De Vliegenmepper* 19 (1): 3-4.
- Goudsmits, K. & J. van Delft 2008. Libellen in de Keersopperdreef bij Dommelen. – *Privé-uitgave*.
- Hannen, J. & J.T. Hermans 2009. De landslakkenfauna van Villa Betula in de Linnerweerd – *Natuurhistorisch Maandblad* 98: 126-129.
- Heijerman, Th. & S. Hellingman 2009. *Otiorhynchus meridionalis*, een nieuwe invasieve snuitkeversoort voor de fauna van Nederland (Coleoptera: Curculionidae). – *Entomologische Berichten* 69: 83-94.

- Huisman, H.K.J., J.C. Koster, E.J. van Nieukerken & W.N. Ellis 2009. Microlepidoptera in Nederland in 2006. – Entomologische Berichten 69: 36-45.
- Jansen, M. 2009. New and less observed scale insect species for the Dutch fauna (Hemiptera: Coccoidea). – Entomologische Berichten 69: 53-65.
- Kamp, O. op den, B. Jeuken, S. Keulen, J. Regelink & G. Verschoor 2009. Impressie van het Genootschapsweekend in 2008. – Natuurhistorisch Maandblad 98: 41-46.
- Ketelaar, R. & R. Pahlplatz 2009. Klein maar fijn: bijzondere libellen, dagvlinders en sprinkhanen op de Brunsummerheide. – Natuurhistorisch Maandblad 98: 266-271.
- Klink, R. van 2009. Grazing and invertebrate communities in salt-marsh ecosystems. – Introductory Essays in Functional Ecology 68: 1-31.
- Roel van Klink werkt als AIO van de Rijksuniversiteit Groningen aan de biodiversiteit van kwelders. Zijn onderzoeksvragen concentreren zich op een vergelijking tussen de ongewervelde fauna van begraasde en onbegraasde kwelders. Bestudeerde groepen zijn in ieder geval bijen, loopkevers, microlepidoptera, spinnen en zweefvliegen. Bovengenoemde tekst is vooral een uitwerking van de onderzoeksplannen en bevat nog nauwelijks resultaten. Maar aangezien EIS-Nederland ook bij het onderzoek betrokken is, zullen we de resultaten over enkele jaren zeker te zien krijgen. [MR]
- Knegtering, E. 2009. The Featheries and the Furries. Species characteristics and tendencies in public species conservation. – Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen, 175 pp.
- Het onderbuikgevoel dat iedereen wel kent, dat menselijke sentimenten en emoties een prominente rol spelen bij soortbescherming, is een open deur die hier eens wordt vastgesteld. De auteur geeft een analyse van de trends in soortbescherming in de periode 1857-1995, waarbij onderscheid is gemaakt tussen bescherming, benutting en bestrijding. Er is onder andere gekeken naar de soortgroep en de relatieve lichaamsgrootte van de beschermde soorten. Hieruit blijkt dat de groepen met grote soorten onevenredig veel aandacht krijgen in bescherming: vogels en zoogdieren staan voorop, terwijl ongewervelden veelal het onderspit delven. Opvallend genoeg is het omgekeerde het geval binnen de populairste soortgroepen: hier blijken vooral de kleinere soorten bij de vogels en zoogdieren bescherming te genieten. Wellicht omdat grotere soorten interessant waren voor de jacht. Overigens zijn het bij ongewervelden juist wel weer de grotere (aaiwaardere) soorten die beschermd worden.
- Doorgaans blijkt een combinatie van nut en aaibaarheid een grote rol te spelen. Zo zijn het vooral de zoogdieren die onder bestrijding vallen, vissen onder benutting en vogels onder bescherming. Er is wel een verschuiving zichtbaar van benutting en bestrijding naar meer bescherming, en naar grotere soorten, ook binnen de gewervelde groepen.
- Dit eenzijdige beeld is niet alleen zichtbaar in de wetgeving maar ook bij allerhande belangenorganisaties. Zo bleek uit experimenten dat zowel ANWB, LTO-Nederland en Natuurmonumenten systematisch vogels en zoogdieren, en met name de grotere soorten hiervan, voortrekken. Ook in MER-rapportages bleek dit het geval. Zeldzaamheid van de soorten had hierin geen effect.
- De vaststelling dat aaibaarheid een duidelijke rol speelt in natuurbescherming en dat dus vogels en zoogdieren populairder zijn dan de kleinere ongewervelden heeft voor veel aandacht gezorgd in de pers. [JT]
- Kraker, C. de 2009. Grevelingenverslag 2008. Onderzoek aan flora en fauna van de Hompelvoet en andere gebieden in de Grevelingen. – Ecologisch Adviesbureau Sandvicensis, Burgh-Haamstede.
- Lenders, A. 2008. Verspreiding en ecologie van grote waterroofkevers in Limburg. Habitatvoorkeur van de tuimelaar (*Cybister lateralimarginalis*). – Natuurhistorisch Maandblad 97: 232-244.
- Loonstra, A. J. 2009. Observaties en onderzoek aan de nesten en ontwikkeling van *Anthophora plumipes*. – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 29: 18-23.
- Mabelis, A.A. & B. Verboom 2009. Ongewervelde dieren van versnipperde schrale graslanden in Zuid-Limburg. – Natuurhistorisch Maandblad 98: 189-201.
- Majoor, G. & S. Keulen 2009. De Rijn-glasslak voor het eerst in Limburg gevonden. – Natuurhistorisch Maandblad 98: 1-4.
- Meijer, H. 2009. Leuke vangsten in een woonwijk – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 29: 23-25.
- Moenen, R. 2008. Verwarrende bijen. – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 28: 44-46.
- Moenen, R. 2009. Kunstnesten – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 29: 25-27.
- Muus, T.S.T., E.-J. van Haften & L.J. van Deventer 2009. De buxusmot *Palpita perspectalis* (Walker) in Nederland (Lepidoptera: Crambidae). – Entomologische Berichten 69: 66-67.
- Nieuwenhuijsen, H. 2008. De zilveren zandbij (*Andrena argentata*) in de Schoorlse duinen – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 28: 37-39.
- Nieuwenhuijsen, H. 2009. Veldobservaties aan spinnendoders 3. – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 29: 17.
- Nieuwenhuijsen, H. 2009. *Andrena barbilabris*, een mogelijke gastheer van de blaaskopvlieg *Myopa tessellatipennis*. – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 30: 53-54.
- Nieuwenhuijsen, H. 2009. De mijnen en de stuifmeelkeus van de vrouwtjes van de rose metselbij (*O. rufa* Linnaeus 1758) in de Egmonder Hout in Alkmaar. – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 30: 54-56.
- Nieuwenhuijsen, H. & I. Raemakers 2009. Tabel voor de bijen van het genus *Hylaeus* in Nederland. – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 29: 28-36.
- Nieuwenhuijsen, H. & J. Smit 2009. Bijzondere bijen op een dijk bij Voorst. – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 29: 25.

Noordijk, J. 2009. Arthropods in linear elements, occurrence, behaviour and conservation management. Proefschrift Wageningen Universiteit, 188 p. ISBN 978-90-8585-492-0.

In het kader van dit proefschrift onderzocht Jinze Noordijk de entomofauna van wegbermen in relatie tot het beheer. Schrale graslanden zijn belangrijke biotopen voor ongewervelde dieren, maar deze biotoop is de afgelopen 100 jaar sterk afgenomen in kwaliteit en kwantiteit. In dit proefschrift wordt betoogd dat bermen de achteruitgang van graslanden deels kunnen

compenseren, mits goed beheerd. Bij onderzoek op 57 bermlocaties in het midden van het land werden 638 soorten insecten en spinnen gevonden, waarbij lang niet alles tot soort werd gedetermineerd. Van grondgebonden spinnen, mieren en sprinkhanen werd dan de helft van de Nederlandse soorten aangetroffen. Ook werden zeer zeldzame soorten gevonden zoals de spinnendoder *Eoferreola rhombica*, en zelfs een nieuwe mier voor de wetenschap: *Myrmica schenckioides*. Opmerkelijk genoeg werd geen enkele exoot aangetroffen, maar dat lag misschien ook aan de keuze van de groepen die bemonsterd werd. Ook werden verschillende maaimethodes met elkaar vergeleken en de uitkomst was eigenlijk verrassend: het meest gebruikelijke beheer, twee keer maaien en afvoeren, bleek het gunstigste voor de entomofauna. Wel zou nog winst behaald kunnen worden met meer gefaseerd maaien en aandacht voor zandige plekken. Het gebruik van corridors werd onderzocht door middel van raamvallen, wat veel informatie opleverde over het vlieggedrag van loopkevers. Ook werd de invloed van wegen op het loopgedrag van loopkevers en baltsgedrag van mieren in het onderzoek betrokken. Het proefschrift biedt al met al een schat aan originele informatie over onze bermfauna. Wie een exemplaar van het boekje wil ontvangen kan een mailtje sturen aan noordijk@naturalis.nl. [RK]

Noordijk J. 2009. Huissspinnen: nuttige opruimers (column in het kader van de te verschijnen Natuuratlas Zaanstad). Noordhollands Dagblad – Stad en Streek: 5.

Noordijk, J. & H. Wijnhoven 2009. Hooiwagenwaarnemingen uit Zeeuwse akkerranden (Opiliones). – Entomologische Berichten 69: 78-82.

Noordijk, J., R. Verdonschot & K. Sýkora 2009. Wolfspinnen in een vegetatiegradiënt in de Millingerwaard. – De Levende Natuur 110: 199-205.

Noordijk J., M.P. Berg & C. Ooms 2009. Loopkeverinventarisatie van een veenmosrietland. – Tussen Duin en Dijk 8 (4): 18-21.

Peeters, T. 2008. De harkwesp *Bembix rostrata*. – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 28: 40-44.

Peeters, T. 2009. Nederland hommeland? – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 30: 56-64.

Peeters, T. 2009. Herintroductie van *Bombus subterraneus* in Engeland. – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 30: 64.

Peeters, T.M.J., R. Krekels & P. Megens 2005. Bijen en wespen op de grens. Bosrandproject Reichswald. Tussenrapportage 2004. – Bureau Natuurbalans-Limes Divergens & Stichting Bargerveen, Nijmegen.

Prick, M. & G. Smeets 2009. *Drymonia obliterata*, een nieuwe nachtvlinder voor Nederland? – Natuurhistorisch Maandblad 98: 5-7.

Prick, M. & G. Smeets 2009. Het voorkomen van de dennenspanner in Zuid-Limburg. – Natuurhistorisch Maandblad 98: 162-166.

Prick, M. & G. Smeets 2009. Een historisch overzicht van het voorkomen van de donkere winteruil, *Conistra ligula*, in Nederland (Lepidoptera: Noctuidae). – Entomologische Berichten 69: 226-233.

Raemakers, I.P. 2009. Noordwestelijke areaaluitbreiding van de kleine nevelvlekboktor *Leiopis femoratus* (Coleoptera: Cerambycidae). – Entomologische Berichten 69: 9-12.

Raemakers, I.P. 2009. Voor menige bij telt de marge van de hei. De wilde bijen van de Brunsummerheide. – Natuurhistorisch Maandblad 98: 244-250.

Raemakers, I.P. 2009. Na de klimopbij nu ook de oliekever *Stenoria analis* in Nederland. – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 30: 51-53.

Reemer, M. 2008. Meer zwevende dazen (Diptera: Tabanidae). – De Vliegenmepper 17 (2): 5.

Reemer, M., T. Gijswijt & K. Zwakhals 2008. Kweekresultaten van *Platycheirus perpallidus* (Diptera: Syrphidae) en bijbehorende parasitaire wespen (Hymenoptera: Ichneumonidae & Pteromalidae). – De Vliegenmepper 17 (2): 2-4.

Schaffers, J. 2009. Reconstruction of the origin of *Antigastra catalaunalis*, a new moth for the Dutch fauna. – Entomologische Berichten 69: 36-45.

Schaik, V. van & R.P.G. Geraeds 2009. Driejarig onderzoek naar de uitsluiperperiode van de beekrombout langs de Roer. – Natuurhistorisch Maandblad 98: 153-158.

Scholte, E.J., W. den Hartog, M. Braks, C. Reusken, M. Dik & A. Hessels 2009. First report of a North American invasive mosquito species *Ochlerotatus atropalpus* (coquillett) in the Netherlands, 2009. – Eurosurveillance 14 (45). [www.eurosurveillance.org/ViewArticle.aspx?ArticleId=19400]

Smit, J. 2009. De driedoornige metselbij (*Hoplitis tridentata*)

- maakt een sprong naar het noorden. – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 30: 49-51.
- Smit, J. 2009. Determinatietabel voor de bijen van het genus *Colletes* in Nederland. – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 30: 65-68.
- Smit, J. & J.T. Smit 2008. *Xenos vesparum* komt hogerop. – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 28: 46-47.
- Smit, J. & A. de Wilde 2008. deklimpbij (*Colletes hederæ*) is de Westerschelde over (Hymenoptera, Apidae). – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 28: 48-50.
- Smit, J., A. van den Berg, P. Megens & H. Nieuwenhuijsen 2009. Verslag excursie Tiengemeten 2008. – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 29: 10-12.
- Teunissen, A.P.J.A. & R.P. Jansen 2009. Noordwestelijke areaaluitbreiding van de kleine nevelvlekboktor *Leiopus femoratus* (Coleoptera: Cerambycidae). – Entomologische Berichten 69: 9-12.
- Spek, E. van der 2008. Malaiseval geeft ander bijenbeeld op Texel. – Bzzz, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 28: 47-48.
- Velterop, J. 2009. Vliegenjaar 2008. – De Vliegenmepper 19 (1): 10.
- Verbeek, R.G., F. van Vliet, F.L.A. Brekelmans & J. van der Winden 2008. Biodiversiteitsplan Zuid-Holland. Concept. – Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Verberk, W. 2009. Overlevingsstrategieën koppelen soorten aan hun landschap. – Entomologische Berichten 69: 122-128.
- Vogels, J. & J. Smits 2009. Faunagericht beheer op de Strabrechtse heide. – De Levende Natuur 110: 130-133.
- Vries, H.H. de, G. van Duinhoven (red.) 2009. Werk aan soorten! Provinciale uitwerkingsplannen van de leefgebiedenbenadering. – De Vlinderstichting, Wageningen e.v.a.
- Vries, H.H. de, P. Bremer, B. de Bruijn, B. de Koks, S. Kragten, A.J. Rossenaar, T. Termaat, J. Thissen & R. Zollinger 2008. Uitwerking leefgebiedenbenadering. Flevoland voor soorten. – De Vlinderstichting, Wageningen.
- Wallis de Vries, M.F. & H. Vossen 2009. Hoe het gentiaanblauwtje verdween uit Limburg. – Natuurhistorisch Maandblad 98: 173-177.
- Wielink, P. van & R. Felix 2009. Biodiversiteit op stammen van zomereiken in De Kaaistoep: 1. kevers (Coleoptera). – Entomologische Berichten 69: 83-94.
- Wielink, P. van, R. Felix & H. Spijkers 2009. Biodiversiteit op stammen van zomereiken in De Kaaistoep: 2. Fauna met uitzondering van kevers. – Entomologische Berichten 69: 214-225.
- Zuilen, J.W. van 2009. Overwinterende exemplaren van *Paloptera scutellata* (Diptera: Pallopteridae). – De Vliegenmepper 19 (1): 15-16.

Publicaties buitenland

- Willemsse, F.M.H., O. von Helversen & B. Odé 2009. A review of *Chorthippus* species with angled pronotal lateral keels from Greece with special reference to transitional populations between some Peloponnesean taxa (Orthoptera, Acrididae). – Zoologische Mededelingen 83: 319-507.

Deze publicatie, met grote Nederlandse inbreng, is het resultaat van 15 jaar veldwerk. De situatie van deze groep veldsprinkhanen in Griekenland is bijzonder complex. Er zijn talloze soorten en ondersoorten die deels ook weer lijken te hybridiseren. Met behulp van morfologie en geluid (inclusief registratie van de pootbeweging) schepden de auteurs orde in de chaos. De geluiden van de diverse soorten zijn te horen op de bijgeleverde cd. [RK]

